AUI, secţiunea III e, Lingvistică, tomul LVII, 2011

Limba noastră, în Biserica Romano-Catolică din Moldova, de la înfiinţarea Episcopiei de Iaşi (1884) pînă în prezent

de
Iosif Tamaş

Introducere

În Moldova au fost romano-catolici, moşneni din veacuri, iar aceştia, susţinători ai grafiei latine, oameni buni şi patrioţi buni au format a treia parte din regimentele teritoriale de la Roman, Neamţ şi Huşi pe vremea războiului de la 1877 şi au înălbit cu osemintele lor cîmpiile Bulgariei[1]. Despre aceşti susţinători şi despre limba credinţei lor dorim să vorbim în această lucrare şi să evidenţiem caracterul latin şi românesc al limbii noastre, care s-a vorbit în biserica romano-catolică din Moldova. Deşi limba rituală, în biserica romano-catolică apuseană, este cea latină, aceasta s-a folosit numai pentru părţile liturgice care l-au privit pe preot: restul ritualului, adică rugăciunile şi cîntecele poporului, predicile, catehismele, s-au săvîrşit prin viu grai şi prin scris, în original şi prin traduceri, în limba fiecărei ţări. Una din primele griji ale Scaunului Petrin, precum şi a sfintelor Sinoade, a fost aceea de a nu lipsi popoarele, cucerite prin credinţă, de pîinea cuvîntului dumnezeesc propus în limba fiecărei ţări. În acest sens, în anul 813, Sinodul al III-lea din Tours, prin canonul XVII, prescria fiecărui Episcop de a avea la îndemînă „o bună culegere de omilii, iar pe acestea de a le traduce lămurit în limba romană rustică sau în cea germană (*in rusticam romanam linguam, aut theotiscam*), pentru ca toţi să înţeleagă”[2]. Astăzi, după Conciliul al II-lea din Vatican, situaţia este următoarea:

> „Uzul limbii latine, cu excepţia unor cazuri de drept particular, va fi păstrat în Riturile latine. Totuşi, atît Sfînta Liturghie, cît şi în administrarea sacramentelor sau în alte părţi ale liturgiei, întrebuinţarea limbii materne poate fi deseori foarte utilă pentru popor: i se va putea acorda aşadar un loc mai larg, mai ales în lecturi şi îndemnuri, în anumite rugăciuni şi cîntece, după normele fixate pentru fiecare caz”[3].

În această lucrare vom urmări şi dezvolta următoarele puncte: I – Limba noastră, în biserica romano-catolică din Moldova, după *Codex Bandinus* de la 1646; II – Mihail Kogălniceanu şi limba românească în Moldova; III – „*Cu totul*

[1]Mihail Kogălniceanu, *Discurs în şedinţa de Guvern*, în *Monitorul Oficial*, 18 Decembrie, 1884.

[2]Dr. Nerset Marianu, *Pravoslavia Română faţă cu Dreapta Credinţă Romană*, Tipografia Eckhardt, Cernăuţi, 1886, p. 51.

[3]Conciliul Ecumenic Vatican II, *Constituţia despre liturgie „Sacrosanctum Concilium”*, nr. 36, 1-2, Traducerea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, Bucureşti, 1990.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

aparte", Sfînta Scriptură în limba română; IV – Elaborarea *Catehismului Bisericii Catolice* în limba română.

Limba noastră, în Biserica Romano-Catolică din Moldova, după *Codex Bandinus* de la 1646[4]

Arhiepiscopul Marco Bandini, vizitator apostolic în Bulgaria şi Valahia, a venit în Moldova ca administrator apostolic în 1644, pe cînd era domnitor Vasile Lupu. *Codex Bandinus* se prezintă aşadar, pentru cine vrea să studieze istoria catolicilor din Moldova, ca un veritabil act de valorizare a literaturii de expresie latină din ţara noastră. Acest document conţine multe informaţii despre incursiunea în istorie a catolicilor din Moldova; despre declinul demografic şi religios al cultului catolic în vremea lui Vasile Lupu; despre istoria culturii româneşti de expresie latină, însă:

> „...raportul lui Marcu Bandini nu conţine nici un indiciu referitor la vreo caracteristică etnică sau lingvistică a populaţiei catolice din Moldova"[5].

Totuşi urmărind cu atenţie informaţiile din *Codex*, vom putea desprinde cu acurateţe ştiinţifică elementele de limbă română interferate în textul latin, precum şi limbile vernaculare în cultul catolic din Moldova. Aşa stînd lucrurile vom observa că folosirea limbilor vernaculare în cultul catolic din Moldova a fost o preocupare majoră a monseniorului Bandini:

> „...secretarul nostru, sus-numitul Petru Parcevici, a început să cuvînte în limba latină în numele nostru, nu numai cu chibzuinţă, ci chiar cutezător, [...]. Iar noi, şezînd, i-am spus, de faţă cu mitropolitul său: <Noi am fost la Roma în urmă cu doi ani, dar acum, din însărcinarea Preasfîntului papă Urban, sîntem trimişi din ţinutul Turciei pentru cîrmuirea şi administrarea Bisericilor din Moldova>"[6].

Catolicii din Moldova au cultivat limba română nu numai în relaţiile sociale, ci şi în viaţa confesională: în predici, la spovezi, în catehizare. Această realitate s-a concretizat, cu precădere, în secolul al XVI-lea, căci pînă atunci episcopii de Milcov, de Siret sau de Baia, fiind polonezi sau unguri, nu susţineau propăşirea limbii române.

> „Aşadar, ca nimeni să nu poată spune că n-a ştiut, noi vrem ca scisoarea de faţă, scrisă în latineşte şi în limba ungurească, să fie afişată pe uşile bisericilor, copiată în acelaşi fel de fiecare paroh sau dascăl ca să fie înţeleasă mai bine de toţi.[...] Dată la Iaşi, din reşedinţa Bisericii noastre parohiale, în ziua de 12 august, în anul Domnului 1646"[7].

[4]Academia Română, *Codex Bandinus*, Lito-Tipografia Carol, Bucureşti, 1895; Marco Bandini, *Codex*, Editura *Presa Bună*, Iaşi, 2006, (citările vor fi făcute după ediţia din 2006).

[5] Jean Nouzille, *Catolicii din Moldova*, Sapientia, Iaşi, 2010, p. 122.

[6]Marco Bandini, *Codex*, pp. 48-50.

[7]*Ibidem*, p. 84.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

De-a lungul istoriei, misionarii italieni au întîmpinat rezistenţa prelaţilor unguri care, cu toate că ştiau limba română, cereau folosirea limbii maghiare şi promovarea ei ca *Propaganda Fide* a acceptat, în 1644, atît folosirea limbii române cît şi a limbii maghiare. Cultivarea prioritară a limbii romîne avea varii motive: era limba ţării, era cunoscută de toţi catolicii din Moldova, indiferent de etnie, era limba de comunicare cu principele ţării şi cu boierii de curte. În anul 1647, la Bobotează, misionarul Gasparo da Noto a ţinut o predică în limba română în faţa domnului Vasile Lupu, iar enoriaşii catolici care au participat la procesiune au cîntat româneşte şi latineşte.

Memorialul lui Marco Bandini cuprinde şi importante mărturii de limbă română. Aceste elemente lingvistice păstrează pulsul viu al limbajului popular de acum patru secole. Termenii româneşti din *Codex* reflectă ipostaze ale vieţii private şi publice din vremea lui Vasile Lupu. Aceste elementele lingvistice nu trebuie cercetate în sine, ci corelate cu istoria din acea vreme. Cercetarea numelor de familie din parohiile catolice din Moldova dovedeşte fără echivoc că mulţi catolici aveau nume româneşti şi origine etnică românească. Misionarii catolici din Moldova au păstorit etnii variate, dar, treptat, catolicii din Moldova au învăţat limba română şi astăzi, prin limbă şi tradiţie, diversifică patrimoniul nostru spiritual:

> „Fie neamul moldovenilor nedeprins cu cartea, totuşi el îşi are obiceiurile sale: cînd se salută între ei, oamenii de orice rang, stare sau sex îşi sărută unii altora mîinile în semn de cinstire şi dragoste.[...] Moldovenii sînt mai primitori decît muntenii şi alţi valahi. Numai cei de la hotarele Poloniei s-au pătruns de obiceiurile vecinilor, care nu vor să dea nimic străinilor pe degeaba; altminteri, călătorul poate să umble în Moldova fără provizii. Pîine, brînză, ceapă, lapte şi alte asemenea, care se găsesc în casa lor, ei împart bucuros cu călătorii”[8].

Episcopul Marco Bandini a petrcut în Moldova o viaţă misionară grea şi, pornind de la realităţile potrivnice ale vieţii, a formulat, în finalul memoriului său, propuneri pentru întărirea cultului catolic în Moldova, departe de interesele etnice. Prin activitatea sa misionară şi prin opera sa istorică, Bandini rămîne un reprezentant important al istoriografiei de expresie latină din ţara noastră.

Mihail Kogălniceanu şi limba românească în Moldova[9]

Tratatul de literatură la care facem referire a fost publicat în limba germană, la 18 Ianuarie 1837 în *Lehmann's Magazin*. După cum reiese dintr-o scrisoare a lui Kogălniceanu din Aprilie al aceluiaş an a fost chiar tipărit în broşuri, iar textul tipărit în limba română a fost realizat în Februarie 1894, prin grija lui Vasile

[8]Marco Bandini, *Codex*, pp. 374-376.

[9]Mihail Kogălniceanu, *Limba şi literatura Românească sau Valahică*, Berlin, 1837, publicată de Vasile Kogălniceanu, Bucureşti, 1895.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

Kogălniceanu[10]. Într-o scurtă introducere ne este prezentat poporul acestei Moldove, cu faptele sale de vitejie, alături de Muntenia, care de la 1740 au dat exemplu popoarelor din Europa, eliberînd din robie pe ţărani. Limba română vorbită în Moldova de mai bine de cinci milioane de oameni, fiică a limbii latine, este şi limba maternă a Muntenilor, şi a Basarabenilor, şi a Bucovinenilor. Este vorbită în Ardeal, în Banatul Timişoarei, în Macedonia, Tracia şi chiar în mai multe colonii din Ucraina. Trei părţi din cuvintele ei provin din latineşte şi numai un sfert este alcătuit cu cuvinte din limba slavă, gotică, turcă şi greacă.

> „Mai înainte de soborul bisericesc florentin (1438) aveau Moldovenii litere latine după exemplul celorlalte popoare care si-au stricat limba lor din cea latină. Atunci însă cînd, Mitropolitul Moldovei s-a dat la acest conciliu pe partea Latinilor, urmaşul său, Teoctist, diaconul lui Marco, Episcopul de Efes, de viţă bulgar, ca să stîrpească din biserica moldovenească influenţa Latinilor şi ca să ia tinerilor prilejul de a citi amăgiturile Latinilor, a sfătuit pe Alexandru cel Bun ca nu numai să scoată din principatul său pe oamenii alt-fel gînditori în privinţa religiunii, dar chiar şi literele latine să le înlocuiască prin cele chirilice”[11].

Înainte de secolul al XI-lea se găsesc documente scrise româneşte şi bibliotecile mănăstireşti păstrează multe cronici vechi, încă necunoscute pînă acum. Însă cea dintîi carte tipărită în limba română este o Cazanie (carte de rugăciune), editată de judele Braşovului, luteranul Cristel Lucaciu, apărută la Braşov în Transilvania în 1580. Afară de această Cazanie, de cronici şi încă cîteva puţine alte scrieri, celelalte cărţi ce au apărut în Moldova de la conciliul florentin încoace au fost redactate şi tipărite slavoneşte:

> „Chiar liturghia se slujea în limba aceasta, pe care n-o înţelegeau nici preoţii nici poporul. De abia în anul 1643 cărţile bisericeşti au fost traduse iarăşi în limba română”[12].

Acest pas a fost o mare realizare şi un îndemn pentru Moldoveni. Vasile Lupu, domnul Moldovei, a poruncit de asemenea în anul 1648 să se slujească în biserici în limba română, iar în anul 1697 au urmat şi Muntenii acest exemplu. Menţionăm că vorbim despre dispoziţii care privesc strict biserica ortodoxă din aceste spaţii geografice. Pomenitul domn, unul din cei mai mari binefăcători ai Moldovei, a înfiinţat la Suceava o tipografie română, unde s-au tipărit toate cărţile bisericeşti, colecţiile de legi şi alte scrieri. Această tipografie a fost mutată mai tîrziu la Iaşi.

[10]*Ibidem*, p. 25, nota 1.

[11]Cantemir în descrierea sa despre Moldova, *apud* Mihail Kogălniceanu, *Limba şi literatura Românească sau Valahică*, p. 26.

[12]Mihail Kogălniceanu, *op. cit*. p. 29.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

„*Cu totul aparte*", sfînta scriptură în limba română

Se împlinesc 215 ani, de cînd a ieşit de sub tipar la 1795 traducerea românească a Sfintei Scripturi, tipărită la Blaj, *cu blagoslovenia Măriei Sale Preluminatului şi Presfinţitului Domnului Domn Ioan Bobb vlădicului Făgăraşului*. Iată cîteva gînduri adresate, *către cetitoriu*, de preacucernicul ieromonah Samuil Clain, din Mănăstirea Sfintei Troiţă de la Blaj, la începutul acestei Biblii:

> „Scriptura Sfîntă, (…) de pre limba elinească, din izvodul celor şeaptezeci de dascali, româneaşte tălmăcită, la anul 1688 în Bucureşti s-au fost tipărit, dar cu foarte întunecată şi încurcată aşezare şi întocmire a graiului românesc şi mult osibit de vorba cea de acum obicinuită, şi mai ales de graiul şi de stilul cel din cărţile besericeşti, care în toate besearicile româneşti să cetesc, şi pentru aceaea pretutindinea tuturor şi de toţi easte cunoscut şi înţeles, cît acea tălmăcire aceii Biblii mai pre multe locuri neplăcută urechilor auzitorilor easte şi foarte cu anevoie de înţeles, ba pre altele locuri tocma fără de înţeles easte, care lucru cu mare pagubă sufletească era neamului şi besearicii românilor (…). Iară, o, iubite cucearnice cetitoriu, am voit a-ţi aduce aminte că doară şi acum întru unele locuri ţi să va părea întunecat graiul, ci pentru aceaea să nu te sminteşti, nici să te pripeşti a vinovăţi şi a defăima lucrul, că întunecarea aceasta şi dintru aceasta vine, că noi nici pentru mai luminat înţeles am vrut de la noi nici măcar un cuvînt cît de mic să băgăm în S. Scriptură, ci ne-au fost voia ca întru toate să rămîie întru curăţeniia sa şi întru tot adevărul său, după cum easte în cea elinească (…). Ci tu, cucearnice cetitoriule, toate le ia în parte bună şi te foloseaşte cu această a noastră osteneală spre mai mare laudă a lui Dumnezeu şi a Sfintei Besearici creaştere şi a sufletului tău mîntuire, că acesta easte scopul ostenealii meale, carele sînt al tău cătră Dumnezeu rugătoriu, smeritul întră ieromonaşi"[13].

Nu trebuie să pierdem din vedere faptul că vorbim în acelaşi timp despre o operă teologico-literară de mare excepţie, care însumează toate calităţile unei Biblii destinate pentru *biserica a tot neamul românesc*, ce a rămas pînă azi fundamentul tuturor ediţiilor româneşti ale Sfintei Scripturi[14]. A fost retipărită la Sanct Petersburg cu binecuvîntarea sfîntului Sinod rusesc, în 1819, cu mici variante din textul Bibliei slave (ediţia 1751). Între anii 1854 – 1856 a fost retipărită prin grija episcopului Filoteiu la Buzău, fapt care dovedeşte şi

[13] *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi şi a celei Nouă*. Tipărită în zilele Majestăţii Sale Carol I, regele României, în al 49 an de slăvită domnie. Ediţia Sfîntului Sinod. Bucureşti, Tipografia cărţilor besericeşti, 1914.

[14] Victor Macaveiu, *Spre o nouă ediţie a Scripturii româneşti*, în Cultura Creştină, nr. 1-2, Tipografia Seminarului teologic greco-catolic, Blaj, 1921, p. 2.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

mărturiseşte cît de mare a fost aprecierea trudei smeritului ieromonah Samuil Clain, nu numai în biserica Greco-Catolică din Ardeal, ci şi în cercurile bisericii Ortodoxe din Muntenia şi Moldova. Biblia lui Şaguna, tipărită la Sibiu aproape în aceeaşi vreme, 1856 – 1858, nu face altceva decît să copieze Biblia lui Clain, „cu puţine şi neînsemnate schimbări”[15], care s-au făcut parcă într-adins, ca să nu reproducă textul întocmai aşa precum a ieşit în ediţia de la Blaj şi care schimbări, de cele mai multe ori, sînt rele, adică în defavorul înţelesului şi al fidelităţii textului[16]. Mergînd mai departe, în istoria traducerilor Sfintei Scripturi în limba română, ajungem la ediţia oficială românească a Bibliei, tipărită la Bucureşti în 1914, *în ediţia sfîntului Sinod*. Este textul Bibliei lui Clain, dar cu modificările editorilor de la Petersburg, de la Buzău şi de la Sibiu. Este unanim recunoscut faptul că această ediţie, publicată de sfîntul Sinod, a fost o operă bine venită şi recunoscută drept prima ediţie oficială românească cu „litere străbune, tipărită foarte frumos, pe hîrtie bună, şi pusă în vînzare, la timpul său (1914), cu preţuri foarte modeste (ediţia pe hîrtie bună abia costă 4 lei)”[17]. Lipseşte acestei ediţii o prefaţă care să lămurească cititorul asupra textului românesc, care a servit drept temelie respectivei ediţii. Nu poate fi trecută cu vederea o altă operă literară, cea a d-lui Dumitru Cornilescu, care ne-a lăsat în 1920, la Bucureşti, la editura Societăţii Evanghelice Române, Noul Testament într-o traducere latină profund umanistă. Lipseşte acestei traduceri coloritul arhaic al cuvîntului lui Dumnezeu, lipseşte ceea ce numim la statuile de bronz *patina* vremii, care dă preţ şi valoare operei. Că această traducere a stîrnit un interes deosebit, o dovedeşte faptul că patru ani mai tîrziu apare traducerea integrală a Bibliei sub semnătura D. Cornilescu.

În afară de ediţiile tipărite ale Sfintei Scripturi, dorim să amintim truda unor erudiţi, dar care nu au apucat să-şi vadă osteneala încununată de rezultat. Se păstrează la Blaj manuscrisul lui P. P. Aron, al lui Teodor Pop, un manuscris pregătit de eruditul filolog şi orientalist Cipariu, precum şi manuscrisul aproape complet, adnotat cu comentarii din sfinţii Părinţi, al canonicului Szmigelsky. Toate aceste mărturii, (şi cele ce nu au fost consemnate în acest studiu), reprezintă mărturii ale dezvoltării limbii române în scrierile biblice şi se arată negreşit vocaţia poporului nostru de iubitor al Sfintei Scripturi, ca o trăsătură definitorie a neamului nostru.

Nu lipsită de importanţă, pentru dieceza Romano-Catolică de Iaşi, este traducerea Noului Testament, (Editura Sapientia, Iaşi, 2002), realizată de către un colectiv de erudiţi, după ediţia critică a Societăţilor Biblice Unite, *The Greek New Testament*, Biblia Druck GmbH, Stuttgart 1983. Notele informative şi aparatul critic, din subsolul paginii, au ţinut cont de comentariile cele mai autorizate,

[15] Ioan Bălan, *Limba cărţilor bisericeşti*, Blaj, 1914, p. 194.
[16] *Ibidem*, pp. 198 – 210.
[17] Victor Macaveiu, *Spre o nouă ediţie a Scripturii româneşti*, p. 7.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

contemporane, în continuitate cu tradiţia bogată a interpretărilor patristice. Dorinţa celor care au lucrat la această traducere a fost aceea de a *transpune mesajul răscumpărării* din Noul Testament, centrat în persoana, viaţa şi activitatea lui Isus Cristos. Indicele notelor principale favorizează înţelegerea problemelor care stîrnesc controverse. Hărţile şi tabelul cronologic ajută cititorul să încadreze evenimentele mîntuitoare în istoria omenirii şi în geografia locurilor. Temele biblice de interes pastoral oferă ajutor tuturor celor care pregătesc o catehеză, o omilie sau un argument ştiinţific pentru o temă biblică. Este prezentat şi un indice liturgic de lecturi care oferă celor interesaţi posibilitatea să se regăsească în liturgia Bisericii care împarte, ţinînd cont de pedagogia proprie, lectura comunitară a Sfintei Scripturi pe parcursul timpurilor liturgice. Vorbim despre o muncă ştiinţifică ce nu ar fi fost dusă la bun sfîrşit fără competenţă, tenacitate, discreţie, entuziasm şi dîrzenie, ca vestea cea bună a mîntuirii să ajungă la „urechea, mintea şi inima tuturor oamenilor de bunăvoinţă”[18].

Elaborarea *Catehismului Bisericii Catolice* în limba română

Cuvîntul *catehism* este de origine greacă şi înseamnă acea formă a metodei conversaţiei ce constă din întrebări pentru ca elevii să reproducă cunoştinţele însuşite anterior. Verbul acesta, *catehein*, se întîlneşte deseori în Noul Testament: *Fapte* XVIII, 25; *Luca*, I, 4; *Corinteni* XIV, 19; *Marcu*, XVI, 15-16. Seria catehismelor creştine începe cu *Didahiile* din epoca părinţilor apostolici. Panten, sfîntul Clement şi întreaga şcoală catehetică Alexandrină, atît de renumită în analele teologiei creştine, propuneau învăţătura lui Cristos şi a Bisericii în formă catehetică, adică prin întrebări şi răspunsuri. Sînt celebre catehezele sfîntului Ciril din Alexandria; sfîntul Grigore De Nissa compune *Marele cuvînt catehetic*; sfîntul Augustin scrie *De catehisandis rudibus*; Beda Venerabilul (672-735) propune preoţilor promovarea *Catehismului*, adică explicarea Simbolului Credinţei şi a rugăciunii Tatăl Nostru. La sfîrşitul secolului al VIII-lea apare primul Catehism în sensul modern al cuvîntului, intitulat: *Disputatio puerorum per interrogationes et responsiones*, atribuit fără nici un merit lui Alcuin. În epoca modernă numărul catehismelor creşte semnificativ în toate ţările. Cea mai celebră lucrare de acest gen este reprezentată de *Catehismul Tridentin*. S-a constituit o comisie formată din Cardinali care după studii îndelungate, la 11 Septembrie 1563 propune un Catehism, util educatorilor şi tineretului şcolar. Materialul rezultat a fost trimis Papei, cu rugămintea de a se edita. Papa a instituit o comisie prezidată de sfîntul Carol Boromeu şi marea operă a fost terminată un an mai tîrziu. După aceea, sub Papa Grigore al XIII-lea apare o ediţie nouă, recomandată printr-o scrisoare enciclică în 8 Septembrie 1899. A fost tradus şi în româneşte de iluştri clerici greco-catolici de la Academia din Gherla, organizaţi în societatea literară „Alexi-Şincaiană”.

[18] Alois Bulai, *Cuvînt înainte*, în *Noul Testament*, Sapientia, Iaşi, 2002.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

În lumea catolică s-au tipărit multe alte Catehisme, în toate limbile. Din seria acestor lucrări din Apus se traduce mai întîi opera sfîntului Petru Canisiu, apostol al Germaniei în perioada luptelor împotriva protestantismului. A trăit între 1521-1597 şi a fost proclamat doctor al Bisericii Romano-Catolice şi trecut în rîndul sfinţilor, de către Papa Pius al XI-lea, în 24 Mai 1925[19]. Un alt sfînt, Ioan Capistran, a convertit la catolicism mai mulţi români din Banat. Dintre aceştia sînt pomeniţi Gheorghe Buitul, născut pe la sfîrşitul secolului al XVI-lea. A suferit mult din cauza persecuţiei protestante. In 1619 Episcopul romano-catolic Ştefan Csiky îl recomandă Cardinalului Borghese la Roma, pentru a fi primit la *Collegium Germanicum et Hungaricum*. Scrisoarea este datată *15 Septembris a. D. 1619*, el devenind primul român student în teologie la Roma. Buitul a tradus în româneşte Catehismul lui Canisius[20].

În secolul al XVII-lea s-au mai scris trei catehisme catolice de către misionarii din Moldova. Dintre acestea trei unul s-a tipărit, iar despre celelalte există numai informaţii documentare. Misionarul Gasparo da Noto scrie în 1646 că a predicat mult timp în Moldova şi a alcătuit un *Catehism* în limba română[21]. Un alt misionar, Vito Piluzio, franciscan conventual ce ajunge în 1653 prefect al misiunii din Moldova, compune un Catehism pe care l-a tipărit la Roma în 1677. În analele literare este menţionat drept Catehismul tipărit cu litere latine. Episcopul Ioan Botezătorul Zamojski al Bacăului, polon de origine, a învăţat româneşte, astfel că în 1636 cînd vine în Moldova, predică în limba poporului. Turcii nu puteau accepta ideea că la Bacău păstoreşte un nobil polonez şi astfel hotărăsc să-l îndepărteze. Acesta se retrage înainte de a fi prins. Deşi a activat puţini ani, este pomenit în analele literare prin două lucrări scrise în româneşte. A alcătuit pentru preoţii şi mai ales pentru misionarii din Moldova o *gramatică moldovenească*, tipărită în Polonia, şi a compus un *Catehism al credinţei catolice*, tot în româneşte.

În secolul al XVIII-lea numărul Catehismelor catolice este mult mai mare. Apar atît în Transilvania în biserica română unită cu Roma, cît şi în Moldova, scrise de misionari italieni. Cele mai multe nu s-au tipărit. Dintre cele tipărite merită amintit cel din 1702 apărut la Alba-Iulia, autorul, pe nume Paul Baranyi (1657-1719), jucînd un rol semnificativ la desăvîrşirea Sfintei Uniri de la 1700. Lucrarea are următoarele părţi: 1. Despre credinţa creştinească; 2. Crezul; 3. Despre nădejde; 4. Despre rugăciune (Tatăl Nostru, mulţumirea îngerului către Maria); 5. Păcate; 6. Dragoste; 7. Cele zece porunci; 8. Pentru botez; 9. Rînduiala bisericii; 10. Căsătoria; 11. Despre păcatele de moarte; 12. Despre poruncile bisericii; 13. Făpturile cele sfinţite; 14. Întîia, a doua şi a treia împotrivire. Se

[19] Gheorghe Fireza, *Sfinţi şi fericiţi din Societatea lui Isus*, Bucureşti, 1941.

[20] Iosif E. Naghiu, *Catehisme Catolice Româneşti în sec. XVII-XVIII*, în *Cultura Creştină*, nr. 10-12, Blaj, 1943, pp. 591-601.

[21] *Ibidem.*

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

găseşte un exemplar la Blaj, în Biblioteca Centrală şi unul la Biblioteca Universităţii din Cluj[22]. În seria catehismelor catolice din secolul al XVIII-lea ocupă un loc aparte *catehismele de la Blaj*. În Mica Romă a Transilvaniei încep să se tipărească catehisme de la 1754. Apare „Învăţătura creştinească prin întrebări şi răspunsuri" [23], aşa cum citim în scrisoarea trimisă de Episcopul Petru Pavel Aron, la 30 Decembrie 1754, Episcopului Romano-Catolic de Oradea, în care pomeneşte despre mai multe tipărituri de acest fel, de la Blaj[24]. În *Bibliografia Românească Veche* este menţionată ediţia din 1756 intitulată : *Învăţătura creştinească prin întrebări şi răspunsuri pentru procopseala şcoalelor,* care, după cum se vede din titlu, era de şcoală, care altădată era intitulată *bucoavnă*. În 1757 se tipăreşte la Blaj un catehism în limba latină: *Doctrina Christiana ex Probatis authoribus collecta ad usum hujus Scholasticae Juventutis* , care cuprindea o bogată tematica religioasa, fundamentată pe învăţătura Sfintei Scripturi. Gheorghe Şincai publică în 1793 „Catehismul Cel Mare cu întrebări şi răspunsuri", alcătuit şi întocmit pentru folosul şi *procopseala* tuturor *şcoalelor normaleşti a neamului românesc.* Acest catehism a fost foarte răspîndit în Transilvania ca manual didactic.

Amintim şi Catehismele Catolice româneşti scrise de misionarii care au propovăduit credinţa creştină în satele catolice din Moldova în secolul al XVIII-lea. În 1719 misionarul Silvestro d' Amelio compune un catehism, care de fapt reprezenta o traducere după catehismul publicat de către Vito Pulizio la Roma în 1677. La 23 Mai 1775 misionarul Francantonio Minotto îi scria lui Ştefan Borgia, secretarul de la *Propaganda Fidei*, că a compus o gramatică şi doi ani mai tîrziu pomenea că lucrează la un dicţionar şi la un catehism în limba română (mai precis în *limba moldovenească*, după cum se spune în scrisoare)[25]. Un alt misionar, Lorenzo Placido Porcelli, ce a lucrat la Adjudeni în secolul al XVIII-lea, la întoarcerea în Italia în 1792, cere la 4 Iulie 1805 să fie numit lector de limbă română la *Colegiu Sfîntul Anton* din Roma, motivîndu-şi dorinţa în baza cunoştinţelor temeinice de limbă română. În biblioteca şcolii mai sus amintite se găseau mai multe cărţi compuse de către el, printre care era şi un catehism. Bineînţeles toate erau în limba română[26]. Dorim să pomenim, cu mîndrie, despre grija pe care Episcopii diecezei de Iaşi au manifestat-o faţă de poporul nostru, şi cum s-au îngrijit să asigure învăţămîntului religios românesc catolic o solidă catehză, cu grafie românească:

> „Pentru aceea, considerînd că cei doi mari vrăjmaşi ai adevărului sînt *rătăcirea* şi *neştiinţa*, am poruncit să se compună sub direcţiunea

[22] Ioan Muşlea, *Pînea pruncilor*, (Bălgrad 1702), Bucureşti, 1941, pp. 619-629.

[23] Augustin Bunea, *Istoria Românilor Transilvăneni de la 1751 pînă la 1764,* Blaj, Tipografia Seminarului, 1902, p. 358.

[24] *Ibidem,* p.357.

[25] Dumitru Găzdaru, *Studii Italiene,* 1934, An I, p. 80.

[26] Dumitru Găzdaru, *Studii Italiene,* p. 85.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

> mea un nou Catechism, în care învăţământul elementar şi popular al religiunii să fie dezvoltat după trebuinţa prea tristelor noastre timpuri, pentru ca credincioşii să fie mai bine învăţaţi (…), să poată da seama despre credinţa şi nădejdea lor. (…) Apoi, pentru ca să nu mai rămîie nimica de dorit, am poruncit să se facă din noul Catechism altul prescurtat, hotărît mai cu seamă pentru copii, şi potrivit cu priceperea lor"[27]

Elaborarea *Catehismului Bisericii Catolice,* cerut de Adunarea Extraordinară a Sinodului Episcopilor, cu ocazia celei de-a douăzecea aniversări a încheierii Conciliului Ecumenic Vatican al II-lea, şi promulgarea lui în anul 1992 de către veneratul Papa Ioan Paul al II-lea, a însemnat pentru Biserica Catolică un mare dar din partea Duhului Sfînt. Utilitatea şi valoarea acestui dar sînt confirmate de primirea cu deosebită atenţie şi apreciere pe care a întîlnit-o în rîndul episcopilor, cărora la era destinat, pentru învăţarea doctrinei catolice şi mai ales pentru elaborarea catehismelor locale. Dar mai sînt confirmate şi de primirea călduroasă din partea tuturor celor care alcătuiesc poporul lui Dumnezeu, care l-au putut studia şi aprecia în peste cincizeci de limbi în care a fost tradus pînă astăzi. *Catehismul* cuprinde toate elementele esenţiale şi fundamentale ale credinţei, elaborate şi prezentate pe înţelesul tuturor celor de credinţă, într-un cuvînt ne oferă întreaga panoramă a credinţei catolice, fundamentată pe învăţătura lui Isus Cristos din *Sfînta Scriptură*. Prin concizia, claritatea şi integritatea sa, se adresează tuturor locuitorilor acestui pămînt, care trăiesc într-o lume dispersivă şi cu mesaje multiple, care doresc să afle cale vieţii, adevărul, încredinţat de Dumnezeu Bisericii Fiului său (*In* 14,6):

> „Să fie ca o expunere completă şi integrală a învăţăturii catolice, care să permită tuturor să cunoască ceea ce însăşi Biserica mărturiseşte, celebrează, trăieşte şi se roagă în viaţa sa zilnică"[28].

Pentru o mai bună valorificare a *Catehismului*, Ioan Paul al II-lea organiza şi instituia, în anul 2003, o comisie specială, condusă de actualul papă Benedict al XVI-lea, pe atunci cardinalul Joseph Ratzinger, prefect al Congregaţiei pentru Doctrina Credinţei, cu scopul de a elabora un *Compendiu al Catehismului Bisericii Catolice*, care să cuprindă o formulare mult mai concisă a aceloraşi conţinuturi ale credinţei, am spune noi, un *catehism* de buzunar util şi la îndemîna tuturor. Din textul final redactat surprindem trei caracteristici principale ale *Compendiului*: dependenţa strînsă de *Catehismul Bisericii Catolice*; genul dialogat; folosirea imaginilor în cateheză[29]. Trebuie afirmat că această lucrare,

[27] Nicolae Iosif Camilli, *Epistolă Pastorală pusă în fruntea noului Catechism*, Iaşi, Tipografia Lucrătorilor Români Asociaţi, 1885,p. 3.

[28] Ioan Paul al II-lea, Scrisoarea apostolică *Laetamur magnopere,* 15 august 1997.

[29] *Catehismul Bisericii Catolice – Compendiu,* Editura *Presa Bună*, Iaşi, 2006, p. 9.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

Compendiul, nu este o operă de sine stătătoare şi nici nu înlocuieşte *Catehismul Bisericii Catolice*: mai degrabă se raportează continuu la el prin indicarea exactă a capitolelor (numerelor de referinţă), cît şi prin folosirea continuă a structurii, a dezvoltării şi a conţinuturilor sale. Apreciem interesul şi fervoarea acestei lucrări faţă de *Catehism*, care, în temeiul înţelepciunii sale expozitive şi în baza „uncţiunii sale spirituale", se defineşte şi rămîne în continuare textul de bază al catehezei ecleziale de astăzi, fundamentat pe Sfînta Scriptură[30].

Catehismul se împarte în patru părţi, întrunind astfel coordonatele legilor fundamentale ale vieţii în Isus Cristos. Prima parte, cu titlul „Profesiunea de credinţă", se concentrează asupra credinţei mărturisite de Biserica Catolică *lex credendi*, pornind de la *Simbolul apostolic*, fundamentat în Sfînta Scriptură, a cărui proclamare permanentă în adunările creştine menţine vie şi nealterată amintirea principalelor adevăruri de credinţă. A doua parte, intitulată „Celebrarea misterului creştin", ne oferă spre studiu şi meditaţie aceea *lex celebrandi*, care prin vestirea evangheliei îşi află răspunsul privilegiat în responsabilitatea vieţii sacramentale. Aici credincioşii trăiesc, experimentează şi mărturisesc, în fiecare clipă a vieţii, împlinirea totală, eficace, mîntuitore a misterului pascal, prin care Cristos a împlinit misterul răscumpărării noastre. A treia parte, numită „Viaţa în Cristos", dezvoltă discursul despre *lex vivendi*, tocmai despre îndatoririle pe care le au cei botezaţi în a-şi manifesta, prin comportamentul zilnic şi prin ierarhiile etice la care aderă, fidelitatea în faţa credinţei mărturisite ritualic. Toţi creştinii sînt chemaţi de către Domnul Isus să îndeplinească faptele potrivite cu demnitatea lor de fii ai Tatălui şi în iubirea Duhului Sfînt. A patra parte ce poartă titlul „Rugăciunea creştină", se opreşte asupra vieţii de rugăciune, *lex orandi*, care după exemplul lui Isus, modelul perfecţiunii care se roagă, îl cheamă pe creştin la dialogul cu Dumnezeu în rugăciune, a cărei expresie tainică şi definitorie este rugăciunea *Tatăl nostru*, rugăciunea pe care ne-a învăţat-o însuşi Isus Cristos. Nu pierdem din vedere forma dialogată a *Catehismului*, care se raportează la acel gen literar catehetic, compus din întrebări şi răspunsuri, al modelului *socratic*. În *Catehism* se propune un dialog ideal între învăţător şi discipol, printr-un şir insistent de întrebări, care-l angajează pe cititor şi-l invită să persevereze în descoperirea aspectelor niciodată învechite ale adevărurilor credinţei sale. Prin dialog se realizează şi o condensare a textului, astfel că nu se pierde din vedere esenţialul.

Revenind la *Compendiu*, dorim să subliniem o noutate estetică care prin prezenţa imaginilor ritmează împărţirea lucrării. Sînt imagini care provin din patrimoniul bogat al iconografiei creştine. Bazîndu-se pe tradiţia conciliară veche, Biserica ne învaţă că şi imaginea este predică evanghelică. Pictorii şi artiştii din toate timpurile au oferit, spre uimirea şi contemplaţia credincioşilor, faptele mai importante ale misterului mîntuirii, prezentîndu-le ochiului în strălucirea culorii şi

[30] *Catehismul Bisericii Catolice – Compendiu*, p. 10.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

în perfecţiunea imaginii. Acesta este indiciul prin care, mai mult ca oricînd, imaginea sacră poate să exprime esenţialul altfel decît slova, cu un altfel de dinamism, universal recunoscut[31]. Ne referim la un comentariu evanghelic şi catehetic modern, la pictura cu acelaşi nume realizată de maestrul Alfredo Pettinari pe absida Bisericii parohiale „Sfîntul Ioan Botezătorul" din Tavazzando-Lodi (Italia). Este şi un cadou oferit Institutului Teologic Romano-Catolic „Sf. Iosif" din Iaşi, ce are scopul de a trezi în fiecare dintre noi, cei care ne îndreptăm privirea spre tablou, credinţa şi sensibilitatea creştină exprimată biblic prin rugăciunea celor doi ucenici din Emaus: „Rămîi cu noi Doamne". Maestrul Pettinari ne oferă fermecătoare imagini cu limbajul lor evanghelic şi catehetic, prin care ne cheamă să-l descoperim necontenit pe Cristos prezent, nu numai în mijlocul apostolilor la Ierusalim, ci şi în mijlocul nostru, al tuturor celor de bună credinţă. Să învăţăm să fim deschişi, să ne lăsăm întîlniţi de Dumnezeu, să tăcem, să cugetăm.

Concluzii

Fără nici un dubiu admitem faptul că, în Moldova au fost romano-catolici susţinători ai grafiei latine, că textul biblic are o istorie literară şi că din cele mai vechi timpuri Biserica Catolică a tradus Biblia în limba popoarelor creştine. Traduceri româneşti ale Scripturii au apărut şi pe meleagurile noastre, au fost bine acceptate de poporul creştin şi recunoscute de către autoritatea bisericească. În aceste texte biblice s-a împletit minunat sensul dogmatic cu cel literar, rezultînd astfel adevărate capodopere ale literaturii teologice româneşti. Fidelitatea faţă de cuvîntul lui Dumnezeu ne obligă la o ascultare ce ne conduce la o înţelegere profundă şi mereu actuală a voinţei Domnului, o ascultare ce trebuie *eliberată* de conformismul intelectual al cercetărilor filologico-teologice sau de obişnuinţa facilă cu vremurile actuale. Oamenii sînt făcuţi să cunoască adevărul, dar o astfel de cunoaştere ne costă, deoarece nu trebuie să existe diferenţe de nivel între ceea ce credem şi felul în care trăim. Relativismul moral şi intelectual ameninţă cu distrugerea, (dacă nu au distrus deja), fundamentele societăţii noastre. Pasiunea pentru adevăr, onestitatea intelectuală şi convertirea sinceră şi curată presupun de plătit un mare preţ. În timpurile noastre, tributul care trebuie plătit pentru fidelitatea faţă de Sfînta Scriptură nu mai este acela de a fi schingiuiţi, ci adesea implică situaţiile de marginalizare socială, de a fi arătaţi ca neimportanţi pentru colectivitate, ridiculizaţi sau parodiaţi:

> „Fără adevăr se cade intr-o viziune empiristă şi sceptică despre viaţă, incapabilă să se ridice deasupra practicii, pentru că nu este interesată să perceapă valorile (uneori nici semnificaţiile) cu care s-o evalueze şi s-o orienteze. Fidelitatea faţă de om cere fidelitatea faţă de adevăr care, singur, este garanţie a libertăţii şi a posibilităţii unei

[31] Graziella Piergiani-Gianfranco Pizzamiglio, *Cina cea de taină*, Editura Sapientia, Iaşi, 2005.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

> dezvoltări umane integrale. Pentru aceasta, Biserica îl caută, îl vesteşte în mod neobosit şi îl recunoaşte oriunde s-ar ascunde el"[32].

Cultura s-a schimbat în ultimele decenii şi este mai îndepărtată de rădăcinile ei creştine. Astăzi privim la o dimensiune tot mai multiculturală ce dă ocazia întîlnirii cu alte religii. Pentru noi creştinii această realitate oferă posibilitatea explorării altor tradiţii religioase, a căilor de a da mărturie despre dimensiunea transcendentă a persoanei umane şi despre chemarea universală la sfinţenie, conducînd la practicarea virtuţilor şi la trăirea mesajului Sfintei Scripturi. Nu trebuie să ne fie frică să ne proclamăm credinţa în unicitatea mîntuirii cîştigate pentru noi de Cristos. În comuniune şi fidelitate faţă de voinţa Domnului noi recunoaştem că Biserica este chemată să îi cuprindă pe toţi, dar niciodată *pe seama adevărului creştin*. Cateheza – pilon al Bisericii – este o dedicare tăcută şi fidelă, care depinde în realizarea ei de toţi oamenii, (femei şi bărbaţi), ce vor pune în practică tradiţia bisericii ca noutate de ucenic al lui Isus Cristos şi ca misionar al Împărăţiei Sale, şi nu de programe universitare şi structuri ample. Un educator teolog este mai mult decît cineva care împărtăşeşte cunoştinţe sau aptitudini, este acel cineva care se raportează la dimensiunea transcendentă a studiului şi a predării Sfintei Scripturi. Noile generaţii trebuie formate nu doar în cunoaşterea credinţei, ci în fiecare aspect care priveşte ceea ce înseamnă a trăi ca cetăţeni maturi şi responsabili în lumea de azi. Într-un cuvînt este vorba despre a împărtăşi înţelepciunea şi adevărata înţelepciune este inseparabilă de cunoaşterea Creatorului.

Bibliografie

I

Bartolomeu Valeriu Anania, *Pentateuhul*, Editura Institutului Biblic al BOR, Bucureşti, 1997.
Benedict al XVI-lea, *Caritas in veritate*, Editura *Presa Bună*, 2009.
Biblia, Ediţia Sfîntului Sinod, Bucureşti, 1914.
Catehismul Bisericii Catolice – Compendiu, Editura *Presa Bună*, Iaşi, 2006.
Conciliul Ecumenic Vatican II, Traducerea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, Bucureşti, 1990.
Ioan Paul al II-lea, Scrisoarea apostolică *Laetamur magnopere*, 15 august 1997.
Noul Testament, Sapientia, Iaşi, 2002.

II

Bălan, Ioan, *Limba cărţilor bisericeşti*, Blaj, 1914.
Botiza, Ioan Vasile, *Introducere în studiul Sfintei Scripturi*, Galaxia Gutenberg, 2005.
Bunea, Augustin, *Istoria Românilor Transilvăneni de la 1751 pînă la 1764,* Blaj, 1902.
Camilli, Nicolae Iosif, *Epistolă Pastorală pusă în fruntea noului Catechism*, Iaşi, Tipografia Lucrătorilor Români Asociaţi, 1885.
Nerset, Marianu, *Pravoslavia Română faţă cu Dreapta Credinţă Romană*, Tipografia Eckhardt, Cernăuţi, 1886.

25. Benedict al XVI-lea, *Caritas in veritate*, n. 9.

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)

Fireza, Gheorghe, *Sfinţi şi fericiţi din Societatea lui Isus*, Bucureşti, 1941.
Kogălniceanu, Mihail, *Discurs în şedinţa de Guvern*, în *Monitorul Oficial*, 18 Decembrie, 1884.
Kogălniceanu, Mihail, *Limba şi literatura Românească sau Valahică*, Berlin, 1837, publicată de Vasile Kogălniceanu, Bucureşti, 1895.
Macaveiu, Victor, *Spre o nouă ediţie a Scripturii româneşti*, Blaj, 1921.
Muşlea, Ioan, *Pînea pruncilor*, (Bălgrad 1702), Bucureşti, 1941.
Naghiu, Iosif E., *Catehisme Catolice Româneşti în sec. XVII-XVIII*, Blaj, 1943.
Nouzille, Jean, *Catolicii din Moldova*, Sapientia, Iaşi, 2010.
Pizzamiglio, Graziella Piergiani-Gianfranco, *Cina cea de taină*, Editura Sapientia, Iaşi, 2005.
Scheffczyk, L., *Fundamentele Dogmei*, Sapientia, Iaşi, 2010.
Tamaş, Iosif, *Philosophia Perennis*, Sapientia, Iaşi, 2010.

(Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi)

BDD-A1633 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:39:20 UTC)